

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra výtvarné výchovy

Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání

Nikola Kupková

Pod křídly smrtihlava

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Petr Jochmann

Olomouc 2018

Prohlášení autora:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne

.....

podpis

Poděkování:

Děkuji panu doc. Petru Jochmannovi za odborné vedení mé bakalářské práce a za praktické rady.

OBSAH

Úvod	5
1 Teoretická část	6
1. 1 Biologická podstata spánku.....	6
1. 2 Cyklus bdění a spánku	6
1. 3 Průběh spánku	7
1. 4 Snění.....	8
1. 5 Teorie snění	10
1. 6 Poruchy spánku	11
1. 6. 1 Noční můry	12
1. 7 Sny a výtvarné umění.....	13
1. 8 Noční můry v současném výtvarném umění	27
2 Praktická část	34
2. 1 Tvorba skic.....	35
2. 2 Volba výrazových prostředků	37
2. 3 Finální kresby.....	38
Závěr	44
Seznam použité literatury a internetových zdrojů	45
Zdroje obrazových příloh	47

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je spánek, sny, zejména však noční můry a způsoby jejich zobrazování ve výtvarném umění. Cílem bakalářské práce je pak vytvoření souboru obrazů na téma nočních můr.

V teoretické části práce, která je doprovodným textem k praktické výtvarné práci, se budu zabývat biologickou podstatou spánku a snění, funkcemi snů a teoriemi snění od Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga. Dále se pak zaměřím na proměny způsobu zobrazování nočních můr ve výtvarném umění a jejich vývoj napříč historií od dob starověku po současnost. Rovněž se pokusím vystihnout nejvýraznější rozdíly v konkrétních vizuálních vyjádření nočních můr a v inspiračních zdrojích tvorby jednotlivých autorů v historickém kontextu. Budu zmiňovat jen autory, jejichž tvorbu považuji za nejvýraznější a jejichž díla mě nejvíce zaujala.

V praktické části se budu zabývat volbou tématu mé práce a mou motivací, dále pak přípravou námětů a skic a v neposlední řadě i samotným procesem tvorby již zmíněných obrazů nočních můr a výběrem finálních prací.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1. 1 Biologická podstata spánku

Spánek neodmyslitelně patří k lidskému životu a s ním i sny, které jej doprovází. Spánek lze považovat za přirozenou změnu stavu vědomí, která se liší od bdělého stavu, avšak oba procesy si jsou v mnohých aspektech podobné.

Spánek je tedy přirozený psychosomatický stav, který je doprovázen značným snížením psychické i fyzické aktivity. Nejedná se ale o stav úplné psychické nebo fyzické pasivity, jak by se mohlo na první pohled zdát. Během spánku probíhají různé mentální procesy (např. snění) a v pohotovosti zůstává sluchový aparát. Lidé jsou tak i během spánku v určitém rozmezí vnímaví vůči okolí.¹ Snění poukazuje i na to, že ve spánku přemýšlíme, ačkoli na kvalitativně jiné úrovni než v bdělém stavu. Rovněž se během spánku vytváří vzpomínky, neboť jsme schopni si své sny pamatovat.²

Spánek má pro člověka nezastupitelný význam a plní mnoho životně důležitých funkcí. V prvé řadě se podílí na obnově tělesných i duševních sil a na procesu odpočinku. Naopak nedostatek spánku vede ke spánkové deprivaci, při které dochází k narušení koncentrace pozornosti nebo i k větší chybovosti. Dlouhodobá spánková deprivace vážně narušuje normální průběh psychického dění a vede k celkovému tělesnému vyčerpání. Spánek je tedy pro člověka přirozenou potřebou.³

1. 2 Cyklus bdění a spánku

Spánek a bdění jsou dva základní stavy vědomí, které se během života pravidelně střídají na základě působení vrozených biologických rytmů. To znamená, že podléhají cyklickým změnám v čase.⁴ V případě spánku a bdění se jedná o střídání cyklů aktivity a odpočinku.⁵ Spánek a bdění patří do kategorie cirkadiánních rytmů, jejichž perioda se pohybuje kolem 24 hodin a úzce souvisí se střídáním dne a noci.⁶ Mezi tzv. ultradiánní rytmy

¹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 87

² ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8640-3. s. 196

³ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 88

⁴ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 15

⁵ KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3. s. 131

⁶ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 88

patří například cykly REM a NREM spánku, jejichž perioda trvá 90 minut.⁷ Tyto cykly však budou podrobněji vysvětleny níže.

1. 3 Průběh spánku

Spánek lze rozdělit na NREM a REM fáze, přičemž se skládá z cyklu pěti stádií. První čtyři stádia se označují jako NREM fáze a poslední páté stádium jako REM fáze, která se vyznačuje rychlým pohybem očí (rapid eye movement).

Prvním stádiem spánku je usínání, což je přechodný stav mezi bděním a spánkem. Nejprve se objevují velké tělesné pohyby a změny polohy těla, prohlubuje se dýchání provázené pomalým zavíráním očí. Také se snižuje svalové napětí, krevní tlak i tepová frekvence.⁸ Jedinec se tak dostává do tzv. hypnagogického stavu, který je často doprovázen živými, zejména zrakovými představami, avšak bývá zachováno tzv. testování reality, kdy si člověk uvědomuje, že jsou tyto představy výtvorem jeho mysli.⁹ V této fázi se někdy objevují výrazné svalové křeče provázené škubnutím celého těla, což může zapříčinit krátké přechodné probuzení. Tyto křeče jsou projevem nervových procesů regulujících přechody k další etapě spánku.¹⁰

Druhá fáze se označuje jako lehký spánek. V této fázi dochází k výraznému svalovému uvolnění, klesá tělesná teplota i tepová frekvence a výrazně se snižuje lucidita vědomí. To znamená, že člověk přechodně ztrácí schopnost uvědomovat si svou existenci. Spánek se postupně prohlubuje.¹¹

Následuje hluboký spánek, který je rozdělen na dvě části, které se od sebe liší pouze svou intenzitou – jedná se tedy o třetí a čtvrté stádium spánku, během kterých pokračuje pokles srdeční a dechové frekvence. V nejhlubším stádiu NREM spánku se u některých

⁸ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 89

⁹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 47

¹⁰ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 89

¹¹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 47

jedinců vyskytují noční děsy a náměsíčnost.¹² Všechny čtyři fáze patří do kategorie NREM spánku.

Po skončení čtvrtého stádia se jedinec vrací zpět do třetího a následně do druhého stádia spánku a celý cyklus postupného prohlubování a následného změlčování spánku trvá kolem 90 minut. Teprve po jeho skončení nastává první etapa, zvaná jako REM fáze neboli také páté stádium spánku. Pro toto stádium je typický rychlý pohyb očí (rapid eye movement) ze strany na stranu. Počátek REM fáze je doprovázen těžkým a nepravidelným dýcháním a srdeční frekvence se zvyšuje na hodnoty, které odpovídají bdělému stavu. I mozková aktivita se podobá aktivitě v bdělém stavu, jen není tak pravidelná. Současně se zvyšuje přísun krve do mozku. Dochází také k dalšímu svalovému uvolnění a člověk je v podstatě svalově ochromen vyjma srdečního svalu, bránice, okohybných svalů a hladké svaloviny. Tento jev se nazývá svalová atonie.¹³ Proto se poslední stádium spánku označuje i jako paradoxní, neboť je člověk navenek nehybný, avšak mozková aktivita se oproti ostatním stádiím zvýšila.

Dalším důležitým rysem REM fáze jsou sny, které jsou velmi živé, bizarní a nelogické. Často jsou také velice podrobné a mají příběh. Nejčastěji si pamatujeme ranní sny z poslední REM fáze před probuzením. Sny se ale vyskytují i v NREM fázi spánku, ale jsou méně časté, kratší, méně živé, obyčejnější a více se podobají normálnímu myšlení v bdělém stavu.¹⁴

1. 4 Snění

Snění je stav změněného vědomí, ve kterém se obrazy uchovávané v paměti a fantazie dočasně mísí s událostmi vnější reality.¹⁵ Snové představy jsou nejčastěji zrakové, ale běžné jsou i sluchové a často jsou i výrazně emočně zabarvené. Během snů je rovněž narušeno testování reality. Ve snu mívá jedinec slabší pocit svobodné vůle než v bdělém stavu a současně nepochybuje o jeho reálnosti.¹⁶ Snové představy se jinak označují i jako

¹² PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 40

¹³ Tamtéž s. 42

¹⁴ Tamtéž s. 42

¹⁵ ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8640-3. s. 202

¹⁶ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 135

halucinace a to proto, že je spící nedokáže odlišit od vjemů.¹⁷ Ke snovým zážitkům nejčastěji patří létání, padání, pronásledování, neschopnost pohnout se z místa nebo vypadávání zubů.¹⁸

Obsah snů je rovněž ovlivněn několika faktory. Například počátkem 70. let 20. století Calvin S. Hall zformuloval tzv. hypotézu kontinuity mezi bdělým a snovým mentálním děním, která říká, že sny reflektují psychické zážitky daného jedince v bdělém stavu, ale i nevyřešené problémy nebo nevyřízené záležitosti.¹⁹ S touto hypotézou souvisí i pojem *překlad snů*. Překlad spočívá v tom, že lidská mysl se v bdělém stavu i ve spánku zabývá obdobnými tématy či problémy, které ve snu vyjadřuje především pomocí vizuálních představ.²⁰ Carl G. Jung napsal, že téměř u každého snu můžeme nalézt určité jednotlivost pocházející z dojmů, myšlenek nebo nálad předešlého dne nebo dnů.²¹ Významnou roli zde hrají i kulturní vlivy. To, o čem sníme, je formováno našimi denními životy – které jsou zase formovány neviditelnou rukou společnosti.²² Současně obsah snů ovlivňují i reálné životní stresy a traumata či jiné zátěžové situace. Experimentálně se také prokázalo, že se do snového obsahu promítají i vnější podněty, které na spícího působí. Mohou být sluchové jako např. zvonění budíku, které se může ve snu projevit jako zvuk sirény, dále pak zrakové (např. světelné záblesky), čichové, dotykové nebo i tepelné. Mezi další podněty, které ovlivňují obsah snů, patří i změna polohy těla, hlavy nebo končetin. Všechny tyto podněty se pak promítnou do snu buď přímočaře nebo i v podobě symbolů či příběhů.²³

Lze také tvrdit, že sny mají vliv i na duševní stav člověka, jeho náladu nebo i na vědomou činnost v bdělém stavu. Velkou roli zde hraje právě výrazné emoční zabarvení snů a jejich obsah. Proto také mohou mít sny vliv na tvořivost jedince a mohou být i velkým zdrojem inspirace.²⁴

Mezi sny se řadí i tzv. hypnagogické představy, jinak zvané pseudohalucinace. Ty se někdy spontánně objevují během prvního stádia spánku a jsou velmi živé, současně je

¹⁷ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 139

¹⁸ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 95

¹⁹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 158

²⁰ Tamtéž s. 181

²¹ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Výbor z díla*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-858-8016-4. s. 161

²² KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3. s. 141

²³ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 160

²⁴ Tamtéž s. 163

zachováno testování reality, které se však během usínání postupně snižuje. Na hypnagogické představy se někdy pohlíží i jako na myšlení, které se podobá snu.²⁵

Nelze také opomenout tzv. lucidní sny. Lucidní snění je mentální proces, během nějž si jedinec uvědomuje skutečnost, že právě sní a v některých případech je i schopen své sny kontrolovat. Předpokládá se, že do lucidního snu člověk přechází z běžného snění v REM fázi spánku, ale oproti obyčejné REM fázi dochází ke zvýšení nervové aktivity mozku. Proto se lucidní snění jinak označuje i jako hybridní stav vědomí, neboť je během něj nervová aktivita mozku vyšší než během REM fáze, ale současně nižší než v bdělém stavu. Lucidní snění je dále zkoumáno například pro své využití v psychoterapii nočních můr.²⁶

Kromě nočního snění rozlišujeme i tzv. denní snění, jež je současně považováno za subjektivně evokované změny stavu vědomí, které vycházejí převážně z vnitřních zdrojů.²⁷ Pro mnoho lidí může denní snění znamenat dočasný únik z reality všedních dnů, reflektovat jejich přání a tužby, nebo jim pomáhají zvládat těžké životní situace. Podle Sigmunda Freuda jsou obsahem denních snů právě neuspokojená přání a tužby.²⁸

1. 5 Teorie snění

Existuje mnoho teorií o tom, proč se lidem zdají sny a jaký mají pro člověka význam. Na tuto otázku lze obecně pohlížet ze dvou hledisek, a to z fyziologického a psychologického hlediska. Zde však zmiňme jen hledisko psychologické, jež vychází z psychologické interpretace snů. Interpretace snů vychází z předpokladu, že snové představy jsou nositeli symbolického významu, který je třeba odhalit. I mnoho psychologických směrů jako například psychoanalýza, analytická psychologie, individuální psychologie, gestalt psychologie nebo daseinanalýza se pokouší využít práci se sny v rámci psychoterapií, neboť lze předpokládat, že sny jsou projevem autonomního úsilí lidské mysli vyrovnat se s vnějšími i vnitřními hrozbami, rozpory a rušivými emocemi.²⁹

Jednu z prvních teorií o funkci snů předložil v roce 1900 Sigmund Freud ve své knize *Výklad snů*. Svou teorii postavil na topografickém modelu lidské psychiky, která zahrnuje tři vrstvy – nevědomí, předvědomí a vědomí. Podle něj jsou snové obsahy jakýmsi

²⁵ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 94

²⁶ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 167

²⁷ Tamtéž s. 175

²⁸ Tamtéž s. 176

²⁹ Tamtéž s. 180

naplněním našich přání, tužeb, pudů nebo potřeb, které jedinec shledává nepříjemnými, a proto je psychickými obrannými procesy vytěsňuje do nevědomí. Tomuto obsahu se říká *latentní obsah* (skrytý), který je pak procesem tzv. snové cenzury umístěn v předvědomí přeměněn na *obsah manifestní* (zjevný), což jsou již kódovaná vyjádření našich nevědomých tužeb v podobě snů, které si ráno pamatujeme. Jinak řečeno se skrytý obsah v nevědomí přetváří během snové cenzury takovým způsobem, aby pak mohl vstoupit do vědomí. Podle Freuda se tak děje proto, že by necenzurovaný obsah otřásl naší psychikou a narušil i spánek. Probudí-li se člověk ze snu s úzkostí, znamená to, že snová cenzura selhala. Sen je tedy určitým kompromisem mezi pudovými silami a cenzurou, takže pudový impuls dojde ve snové podobě určitého uspokojení. Freud rovněž tvrdí, že sny jsou královskou cestou k porozumění nevědomým procesům myslí a pokud bychom tedy chtěli nevědomý obsah odkrýt, je třeba sen a jeho symboly dekodovat. Pouze tento materiál údajně obsahuje opravdový smysl.³⁰ Snové symboly mohou být jak univerzální, tak kulturní či osobní.³¹

Podle švýcarského psychiatra Carla G. Junga je sen spontánním promítnutím aktuálního stavu nevědomí v podobě symbolů, a že jej lze vykládat již z jeho manifestního obsahu. Jung pokládá sen za derivát nevědomého procesu, který zobrazuje nevědomé obsahy bez nějakého maskování. Pokud je tedy srovnáme se svým vědomým zaměřením, můžeme se z nich poučit. Jung také tvrdí, že nás sny mohou upozornit na určité jednostrannosti, kterých se ve vědomém životě dopouštíme. Každý člověk se nějakým způsobem sebeprezentuje a má tendenci určité své stránky zanedbávat, proto se ve snech objeví kontrastní obsah, který onu jednostrannost kompenzuje. Jedná se o tzv. kompenzační sen.³²

1. 6 Poruchy spánku

Za poruchy spánku se považují situace, během kterých se průběh spánku dlouhodobě nebo opakovaně liší od subjektivní či objektivní představy o jeho normálním průběhu,³³ nebo také má-li neschopnost dobře spát za následek narušení výkonnosti během dne nebo

³⁰ KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3. s. 141

³¹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3. s. 97

³² Tamtéž s. 97

³³ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 95

nadměrnou ospalost.³⁴ Obecně lze poruchy spánku rozdělit na nedostatek spánku (insomnie), přebytek spánku (hypersomnie) a narušený nebo neklidný spánek (parasomnie).³⁵

Mezi nejčastější poruchy spánku patří insomnie (nespavost) nebo narkolepsie, která spadá pod oblast hypersomnie. Narkolepsie může být rovněž doprovázena hypnagogickými halucinacemi. Mezi poruchy parasomnie se řadí tzv. spánková apnoe, REM spánková porucha chování nebo somnambulismus (náměsíčnost).³⁶

Mezi další poruchy NREM fáze spánku patří i pavor nocturnus (noční děsy). Nejčastěji k ní dochází během prvního cyklu nočního spánku, ale může se objevit i při usnutí během dne. Jedinec se probudí z hlubokého spánku s panickým strachem a s křikem. Mezi další projevy patří i zmatenost a nesrozumitelná řeč. Porucha je provázena zvýšenou tepovou frekvencí, zrychleným dýcháním a rozšířenými zorničkami. Jedinec si pak většinou ráno celou záležitost nepamatuje. Noční děsy se vyskytují převážně u dětí a mezi dvanáctým a patnáctým rokem ustupují.³⁷

1. 6. 1 Noční můry

Prozatím jsem se v tomto textu zabývala nejčastějšími poruchami spánku, avšak pro mou práci jsou klíčové právě noční můry, které jsou taktéž řazeny mezi parasomnie vázané na REM fázi spánku. Jedná se o sny doprovázené úzkostí nebo strachem, a jejichž obsah si pamatujeme. Sen je velmi živý a jeho obvyklým tématem je ohrožení života, bezpečnosti nebo sebehodnocení. Stejná nebo i podobná témata se mohou vracet a opakovat, někdy i v rámci jedné noci. Děsivost snů často vede k probuzení člověka ze spánku. V tomto ohledu liší od nočních děsů, které se na rozdíl od nočních můr vyskytují během NREM fáze spánku a po probuzení je člověk často dezorientovaný a ráno si na incident nepamatuje. Rovněž lidem, kteří trpí nočními můrami, se mohou zdát i tzv. zlé sny (bad dreams), které se od nočních můr liší tím, že nevedou k bezprostřednímu probuzení ze spánku.³⁸

Noční můry se rozlišují na posttraumatické a idiopatické, přičemž první zmíněné jsou jedním ze symptomů posttraumatické stresové poruchy. Tato porucha se rozvíjí u lidí, kteří

³⁴ ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8640-3. s. 200

³⁵ KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3. s. 143

³⁶ Tamtéž s. 143

³⁷ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 105

³⁸ Tamtéž s. 106

byli vystaveni traumatizujícím zážitkům. Traumata se tak často objevují ve snech. Posttraumatické noční můry se vyskytují v REM i NREM fázi spánku.

Posttraumatické noční můry se dále dělí na replikativní a nereplikativní. Replikativní noční můry se objevují velmi dlouho a jsou spánkovou reprodukcí či znovuprožitím traumatu bez jeho dalšího mentálního zpracování. Podle teorie snění Wilfreda Biona by replikativní noční můry mohly být příkladem psychicky nestravitelných mentálních zážitků, které nelze uložit do paměti, symbolizovat, ani využít k učení se ze zkušenosti. Naopak nereplikativní noční můry přetrvávají kratší dobu a nejsou přesným opakováním traumatu, pouze se k němu vztahují. Zároveň by mohly být pokusem o snové zpracování traumatických zážitků.³⁹

Idiopatické noční můry se vyskytují v REM fázi spánku a jsou doprovázeny intenzivními zápornými emocemi, což často vede k probuzení ze spánku. Rovněž se v populaci vyskytují poměrně často. Výskyt nočních můr je nejvyšší mezi šestým a třináctým rokem života. Lidé, kterým se noční můry zdávají několikrát za týden nebo za měsíc, mají větší sklony k úzkostem, depresi a jsou citlivější a zranitelnější než jedinci, kteří mají silnější mentální hranice. Také výskyt nočních můr se zvyšuje v době, kdy je jedinec vystaven zátěžovým či traumatickým situacím a noční můry jsou projevem přechodného nebo dlouhodobého selhávání emoční adaptace.⁴⁰ V dnešní době však existují terapeutické metody, které ovlivňují noční můry, a tím i zmírňují následky psychických traumat, přispívají ke zvládnutí obtížných problémů nebo stabilizují psychický stav.

1. 7 Sny a výtvarné umění

Jak už bylo řečeno, spánek a snění neodmyslitelně patří k lidskému životu a rovněž je silně spjat i s výtvarným uměním v mnoha jeho podobách. V průběhu věků se konceptualizace fenoménu spánku a snů měnila v souladu s dostupnými kulturními jazykovými nástroji. Velkým skokem pro pochopení spánku i samotného snění byl rozvoj oboru psychologie a její vědecký přístup k analýze snů, která byla popsána výše. Tento pokrok se s určitým zpožděním projevil i ve výtvarném umění a v rozšíření zájmu umělců

³⁹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0. s. 107

⁴⁰ Tamtéž s. 108

o ztvárnění snu samotného jakožto zrcadla svého nevědomí, o zachycení silných emocí, jež sen vyvolal nebo o snahu vyrovnat se s prožitými traumaty skrze vlastní výtvarné vyjádření.

Nejprve se ale ohlédneme do dob minulých k různorodému pojetí snů spojených s výtvarným uměním. Již ve starověku lidé věřili, že schopnost uspávat náleží bohům a některé kultury uznávaly přímo bohy či demony spánku. V řecké mytologii se bohem spánku stal Hypnos (v římské Somnus), jenž každou noc sestupoval na zem a sesílal na všechny živé bytosti spánek, který je zbavoval všech starostí a trápení. Rovněž lidem sesílal sny, které byly považovány za něco, co člověk pouze vnímá, a co nevychází z něj samotného. Hypnos se stal jedním z námětů pro výtvarné umění a byl zobrazován například na vázových malbách či reliéfech.⁴¹

Spánek byl taktéž starověkými kulturami srovnáván se smrtí, neboť to je stav, ve kterém se snižuje tělesná i duševní aktivita, respektive projevy lidského života. Někdy je spánek označován jako *zrcadlo smrti*.⁴² Pro staré Egyptany byly sny považovány za místo kontaktu s bohy či zemřelými.⁴³

Staří Egyptané věřili, že člověk je během spánku bezbranný, a tudíž je vystaven zlým silám, ať už lidským či nadpřirozeným – nočním démonům. S tím tedy souvisí právě noční můry, které jsou ztělesňovány jako zlé bytosti, jež mají moc působit na člověka. Tzv. inkubus, jenž se objevil již ve starověkém Římě či Egyptě, se přiblíží k tělu spícího, vyčerpá ho a následně jej znásilní či oplodní.⁴⁴ Za zdroj nočních můr Egyptané pokládali bytosti z Onoho světa – zemřelé a demony.⁴⁵ Staří Seveřané věřili v noční můru představující démonickou bytost, která po spícím člověku dupe, naopak židovská *Mare* na něm sedí, drží jej za jazyk a za rty a následně mu vyrazí dech. Většina archaických kultur tedy pokládala sny a noční můry za svébytné bytosti, které jsou sesílány bohem či nejvyšším bohem (např. severský Norn, syrský Dagan, sumerský Mamu, mezopotámský Anzagar, židovský Hospodin) nebo přímo d'áblem.⁴⁶ V době středověku se lidé domnívali, že sny vychází ze tří zdrojů – od Boha, d'ábla a navíc i z člověka samotného.⁴⁷ Je dosti patrné, že se právě zmíněné starověké pojetí nočních můr a démonů výrazně promítlo například v literatuře či tvorbě umělců konce 18. a 19. století, mezi něž patří Henry Fuseli nebo Jean Pierre Simon, a dále

⁴¹ BALEKA, Jan, HRDLÍČKA, Josef, ed. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5. s. 137

⁴² STARÝ, Jiří a Josef HRDLÍČKA, ed. *Spánek a sny*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87054-12-3. s. 10

⁴³ Tamtéž s. 79

⁴⁴ Tamtéž s. 10

⁴⁵ Tamtéž s. 77

⁴⁶ Tamtéž s. 14

⁴⁷ Tamtéž s. 231

pak i v interpretacích současných umělců. Lze tedy předpokládat, že všechny tyto představy výrazně ovlivňovaly svůj odraz ve výtvarném umění a inspirovaly umělce napříč staletími.

Sen jakožto motiv se ale začíná častěji objevovat již koncem 16. století. Konkrétně zmiňme například *Jákobův sen* od německého malíře Adama Elsheimera, na němž je vyobrazen spící Jákob, ke kterému ve snu promlouvá Hospodin skrze posly Boží sestupující k němu z žebříku. Opět zde můžeme zaznamenat odkaz až ke starověkému pojetí snů, neboť je sen Jákobovi seslán jako prostředek komunikace mezi člověkem a Bohem a sen tedy nevychází přímo z člověka samotného. V případě Elsheimerova obrazu vychází samotný námět Jákobova snu z Genesis. Je také nutné podotknout, že umělci ať už malíři či sochaři, často vycházeli právě z literatury, a to soudobé nebo právě například z bible.⁴⁸

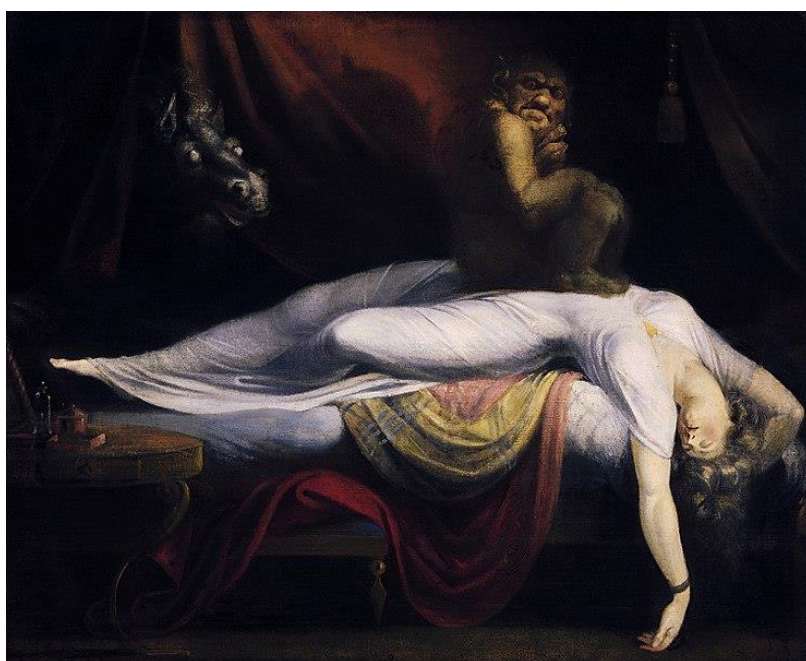
Obrázek 1. *Jákobův sen*, olej na mědi, 19.5 × 26.1 cm

Jak už bylo zmíněno, motiv snů se začal častěji objevovat koncem 16. století, avšak větší rozmach můžeme zaznamenat právě na přelomu 18. a 19. století v období romantismu, jenž staví do popředí cit, individuální představivost, tajemství, neskutečno a mysticismus. Umělci nacházeli inspiraci v kráse přírody, melancholii, osamocení, bolesti, smrti, mýtech

⁴⁸ DIECKMANN, Hans. *Sny jako řeč duše: hlubinněpsychologický výklad snů*. Praha: Portál, 2004. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8858-9. s. 44

a rovněž i ve snech a hypnagogických představách. Romantičtí malíři současně vycházeli i z literatury.⁴⁹

Za jedno z přelomových děl je považována *Noční můra* od již zmíněného švýcarského malíře Henryho Fuseliho z roku 1781. Obraz zachycuje ženu v hlubokém spánku, na jejímž těle sedí samotný inkubus – noční démon. Na obraze se nachází i koňská hlava, jež bývá vysvětlována jako slovní hříčka.⁵⁰ Samotný obraz pro svou temnost, fantasknost i sexuální podtón nepochybně vyvolává silný dojem a zanechává v divákovi výrazný emocionální zážitek. Fuseli pro velký úspěch v průběhu let vytvořil i další verze téhož obrazu a jeho dílo bylo následně interpretováno mnoha dalšími umělci, mezi které patří například Nicolai Abraham Abildgaard, Friedrich Voigt Leipzig nebo Eugène Thivier.

Obrázek 2. *Nightmare*, 1781, olej na plátně, 127 × 102 cm

Mezi další výtvarné umělce, již se zabývali tematikou nočních můr, můžeme zařadit i španělského malíře a grafika Francisca Goya, jenž v letech 1796 – 1797 vytvořil a následně v roce 1799 vydal soubor osmdesáti leptů s názvem *Los Caprichos* – *Rozmary*. Mezi nejčastější náměty bezpochyby patří satirická kritika tehdejší španělské společnosti, jejích hodnot, lidské zlozvyky, úpadek racionality, neřesti, marnivost, pokrytectví, ale také noční můry. Goya zachycoval žebráky, blázny, opilce, zloděje, prostitutky, aristokraty, ale

⁴⁹ BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-3925-3.

⁵⁰ *Mare* ze slova *Nightmare* (noční můra) označuje kobylu.

i čarodějnice a snové okřídlené bytosti.⁵¹ Každý grafický list Goya opatřil komentářem nebo veršem z lidových rčení, který vystihuje konkrétní výjev, a zamezuje tak mylným interpretacím.⁵² List č. 43 *El sueño de la razon produce monstruo – Spánek rozumu plodí příšery*, byl původně zamýšlen jako titulní list celého cyklu. Rytina vyobrazuje spícího umělce, jehož spánek narušují netopýři a sovy. Komentář této rytiny poukazuje na myšlenku – když rozum spí nebo sní, vlády se ujímají monstra, neblahé mocnosti noci, to znamená ignorance, svévole, nerozum a tyranství.

Již v roce 1792 Francisco Goya vážně onemocněl a později za následek nemoci i ohluchnul, což jej vedlo ke změně vnímání světa, společnosti i sebe sama a rovněž i samotného uměleckého projevu. Všechny tyto události tak vedly právě k vytvoření cyklu *Los Caprichos*, který se v mnoha směrech výrazně lišil od jeho dosavadní tvorby v královských službách, která zahrnovala například portréty nebo návrhy k tapisériím. Goya v leptech *Los Caprichos* zachycoval své vlastní myšlenky, pohled na současnou politickou situaci ve Španělsku, ale také i na pokřivené hodnoty společnosti 18. století, přičemž se tímto oprostil od tradičních námětů. Jeho grafiky tak dostávaly temnější a pesimističtější charakter plný emocionálního náboje, jehož kořeny sahají až ke Goyovým niterným pocitům a událostem, které se jej hluboce dotýkaly.

⁵¹ Francisco Goya. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=442

⁵² *Los Caprichos (Rozmary)* [online]. Praha, 2011 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/50142/BPTX_2010_2__0_254436_0_112219.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. s. 28

Obrázek 3. Buen viaje (soubor Los Caprichos)

Obrázek 4. El sueño de la razón produce monstruo (soubor Los Caprichos), 1797, 21,6 cm × 15,2 cm

V roce 1810 začal Goya pracovat na dalším cyklu taktéž osmdesáti grafik, který nazval *Los Desastres de la Guerra – Hrůzy války*, jímž reagoval na francouzský vpád do Španělska, jenž započal povstání proti Francouzům a taktéž válku za nezávislost. Válka vypukla v roce 1808, kdy Napoleon zaútočil na Madrid, a trvala celých pět let až do roku 1812. Goyův cyklus byl však oficiálně vydán až v roce 1863. Goya ve svých leptech zobrazil dramatické scény válečných událostí a jejich hrůzy – lidskou krutost, plenění, masakry a popravy, které se nejvíce dotkly obyčejného lidu.⁵³

⁵³ Francisco Goya. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=442

Obrázek 5. Nada. *Ello Dirà*, (soubor *Los Desastres de la Guerra* – *Hrůzy války*)

Mezi poslední zmíněná Goyova díla, která řadíme mezi noční můry, patří tzv. *Černé malby*, jež v letech 1820 – 1823 namaloval na zdi svého *Domu hluchého* - *Quinta del Sordo*, jak jej sám pojmenoval a jenž se nacházel nedaleko Madridu. Po skončení války a osvobození Španělska se Goya stáhnul do ústraní, přičemž vytvořil soubor čtrnácti již zmíněných Černých maleb, které namaloval olejovými barvami. Náměty maleb vycházejí přímo z umělcovy mysli, jeho zážitků a dramatických událostí, které jej poznamenaly a které následně reflektoval do svých obrazů. Ty lze považovat za nejtemnější a nejponuřejší díla jeho celoživotní tvorby. Mezi Černé malby se řadí i Goyův proslulý *Saturn požírající jedno ze svých dětí* z roku 1821.⁵⁴ U Goyi můžeme pozorovat, že zobrazení nočních můr se stalo metaforou pro hříšnou společnost, válku i jeho osobní demony.

⁵⁴ KRAUSS, Anna-Carola. *Dějiny malířství od renesance k dnešku*. Praha: Slovart, 1996. ISBN 80-858-7176-9. s. 54

Obrázek 6. *Las parcas* (cyklus *Pinturas negras* – Černé malby), 1823, 123 cm × 266 cm

Snovými výjevy se také zabýval i anglický malíř, grafik a básník William Blake, jehož tvorba reflektuje romantický mysticismus, snové vize či vlastní imaginace, a jakožto silně věřící člověk svou inspiraci čerpal především z bible či ze svých vizí, které sám popisoval jako nespécifické hypnagogické obrazy přicházející mezi spánkem a probuzením.⁵⁵ Vlastní symboliku děl si vytvořil na základě *Ztraceného ráje* od Johna Milтона.⁵⁶ Blakovy obrazy jsou charakteristické pro osobité využití perspektivy.

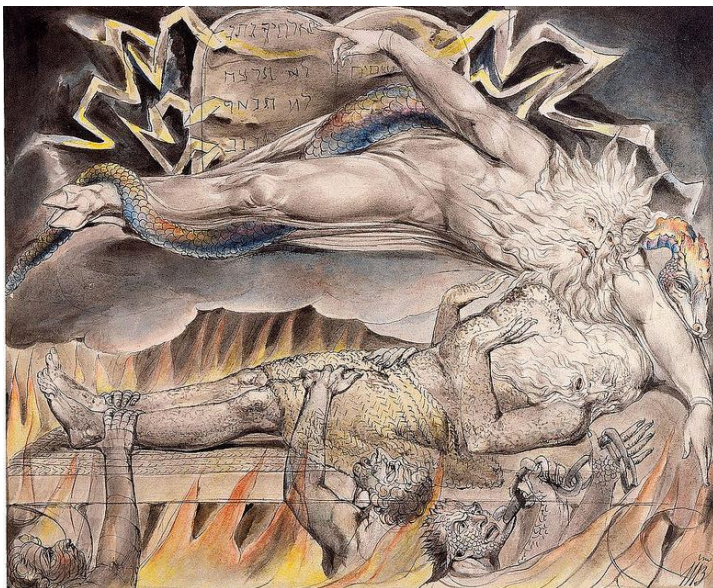
Mezi obrazy inspirované nočními můrami lze zařadit *Jobovy d'ábelské sny* ze série devatenácti akvarelových ilustrací ke Knize Jobově. Jako další díla, která vycházejí z nočních můr, můžeme označit například *Rouhající se* nebo *Vichřice milenců*.⁵⁷ Blakeova tvorba svým způsobem předznamenala i vznik symbolismu, který se orientoval na duchovní sféru lidského bytí a mysticismus.⁵⁸

⁵⁵ EDITED BY NORTHROP FRYE. *Selected poetry and prose of William Blake*. New York: Modern Library, 1953. ISBN 03-943-0986-3.

⁵⁶ PONDĚLÍČEK, Ivo. *Fantaskní umění, jeho vývoj a souvislosti*. 2., dopl. vyd. Praha: Vodnář, c2002. ISBN 80-862-2638-7. s. 36

⁵⁷ The Art of Dreams. *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-art-of-dreams/>

⁵⁸ BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-3925-3. s. 168

Obrázek 7. *Job's Evil Dreams*, 1805

Jako posledního umělce spadajícího do období přelomu 18. a 19. století zmiňme ještě francouzského umělce Jeana Pierra Simona, jenž v roce 1810 vytvořil dílo založené na obdobném námětu, jak tomu bylo u Fuseliho, a který taktéž vycházel ze starověkého pojetí nočních můr. Opět zde můžeme pozorovat spící ženu a nočního démona inkuba sedícího na jejím hrudníku.⁵⁹

Obrázek 8. *Nightmare*, 1810

⁵⁹ The Art of Dreams. *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-art-of-dreams/>

Ještě než přejdeme k dalšímu uměleckému směru, je třeba dodat, že noční můry nebyly vždy striktně vyobrazovány jen v podobě propracovaných děl vyvolávajících silné emoce, ale i ve formě karikaturních kreseb, zachytávajících bezprostřednost okamžiku samotné noční můry jako například u kresby Honoré Daumiera z roku 1856, která zobrazuje člověka právě probuzeného ze spánku noční můrou, kterou zde ztělesňuje kobyla. Honoré Daumier je znám zejména pro své politicky orientované karikaturní kresby a litografie. Mezi Daumierovy další práce zaměřující se na téma nočních můr patří i satirická litografie s totožným názvem *Noční můra* z roku 1832. Ta vykresluje spícího Lafayettea, jehož spánek narušuje velká hruška sedící mu na prsou. Je patrné, že Daumier tímto odkazoval i na Fuseliho *Noční můru* z roku 1781.⁶⁰

Obrázek 9. *Noční můra*, 1856, 26 × 35 cm

Obrázek 10. *Noční můra*, 1832, litografie

Na romantické hnutí přelomu 18. a 19. století částečně tematicky navazuje i symbolismus, jenž se začal formovat ve Francii koncem 19. století a který opět začal rozvíjet nevšední představivosti, magičnost a duchovní významy. Symbolistní umělci nacházeli inspiraci v literatuře, mytologii i bájích a jejich obrazy skrývaly hlubší duchovní význam vyjádřený pomocí symbolů. Malíři pomocí různých podobenství zprostředkovávali emoce, duševní stavy, myšlenky, pocity, subjektivní úzkosti, fantazie a sny obklopené tajemstvím a magickou atmosférou, přičemž se pokoušeli proniknout k podstatě skutečnosti.

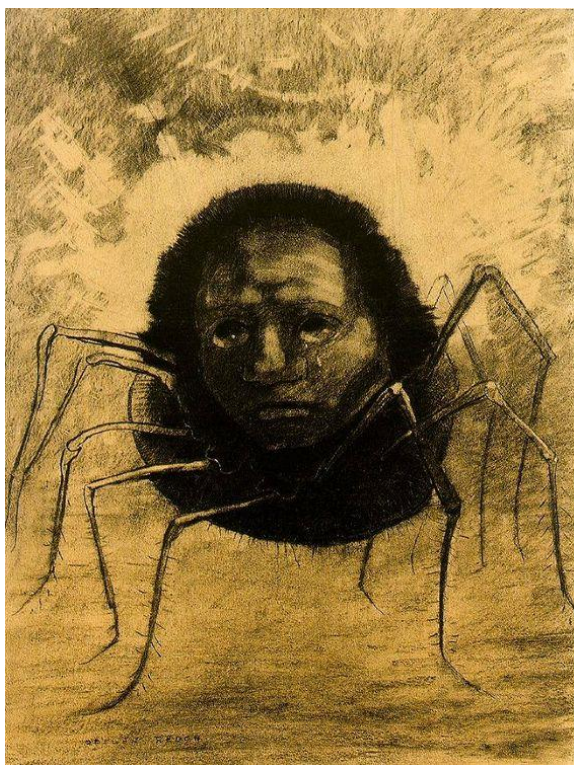
⁶⁰ Fantastic, deadpan & deadly. *The New York review of books* [online]. c1963-2018 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.nybooks.com/articles/2012/04/26/fantastic-deadpan-deadly/>

Každé umělecké dílo představuje určitou ideu, již lze odhalit dešifrováním symbolů. Ty jsou současně znakem subjektivním, a interpretace se tak získává individuální charakter.

Jako představitele symbolismu zmiňme francouzského umělce Odilona Redona, jehož tajemné melancholické obrazy vyjadřují až surrealistickou atmosféru malířské vize.⁶¹ Redon nacházel inspiraci především ve vlastní imaginaci, ale i v symbolistních básních a literatuře, hudbě, mytologii i ve snech a nevědomí, a proto také bývá považován za jednoho z předchůdců surrealismu. Jeho tvorbu rovněž poznamenala epilepsie, kterou trpěl v dětství a kvůli níž musel žít na venkově oddělen od své rodiny. V roce 1870 se účastnil Franko-Pruské války a poté se začal věnovat litografii a kresbě uhlím. V roce 1886 přišel Redon o svého syna, jehož smrt jej uvrhla do depresí a hlubokého smutku, který se v jeho tvorbě silně podepsal.⁶² Zhruba kolem roku 1890 jeho kresbám a grafikám dominovala černá barva, a byla proto označována jako *noirs* – černá díla. Cílem jeho děl bylo ponoření se do své vlastní duše, svých vnitřních pocitů, myšlenek a snových obrazů plných melancholie. Jeho obrazy často představovaly zlomky jeho děsivých snů, obav a strachů. Mezi časté motivy Redonovy tvorby patří například pavouci nebo oči.

⁶¹ BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-3925-3. s. 169

⁶² Odilon Redon. *Artemuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=618

Obrázek 11. *Pláčící pavouk*, 1881, uhl, 49,5 × 37,5 cm

Obrázek 12. *Utopený muž*, uhl

Je patrné, že umělci romantismu i symbolismu stavěli do popředí subjektivní zdroje tvorby na rozdíl od umělců dřívějších období, jejichž zaměření se orientovalo především na biblická témata a zobrazení biblických snů. V některých případech svými díly odkazovali na literaturu a starověké představy nočních můr jakožto démonických bytostí nebo zobrazení nočních můr využívali jako metaforu pro hrůzy lidského života, válečné události a těžké životní překážky, které se umělců dotýkaly, jak tomu bylo například u Francisca Goyi či Odilona Redona, jejichž obrazy byly plné tajemna a napětí. Umělci vkládali do obrazů své obavy, strachy či prožitá traumata.

Jak už bylo zmíněno, Odilon Redon svým způsobem předznamenal vznik surrealismu, který historicky představuje největší rozmach snů jakožto zdroje inspirace pro výtvarné umění. Mimořádný podíl na rozvoj a formování surrealismu má vliv rakouského psychoanalytika Sigmunda Freuda a jeho psychoanalýzy a interpretace snů, který se projevil nejprve v literatuře a později i ve výtvarném umění. V roce 1924 vydal francouzský básník André Breton Surrealistický manifest, ve kterém surrealismus definoval jako čirý psychický automatismus – rozumem nekontrolovatelný proud asociací. Myšlenka existuje nezávisle na

logice světa, svět se stává snem a sen se stává světem.⁶³ Breton byl přesvědčen, že kromě viditelného světa existuje mnoho potlačených oblastí lidské zkušenosti, které je třeba vyvolat ve snových obrazech nebo projevech halucinací. Nevědomí prý vystupuje navenek především ve snech a ve stavech transu.⁶⁴ Umělci surrealismu tedy dávali do popředí význam nevědomí, obsah a význam snů i jejich samotné zachycení. Jejich díla byla často výsledkem zhuštění snového děje do jedné statické scény nebo objektu, ale i estetických retuší, jež byly z části dány výrazovými prostředky jednotlivých autorů.⁶⁵

Jako příklad zmiňme významného českého umělce Jindřicha Štýrského, jenž se inspiroval především svými sny – ty zapisoval a následně zakreslil perem, případně tužkou či pastelkami nebo formou koláží. Skici, které Štýrský většinou bezprostředně vytvořil jakožto snové záznamy, sloužily často jako základ pro další modifikace a interpretace jeho dalších děl. Zápisy svých snů vedl přibližně od roku 1925. Štýrský nejenže zachycoval sny, ale také své noční můry, jejichž vyobrazování je tématem této práce. Tvorba Jindřicha Štýrského je velmi rozsáhlá, a proto se zaměříme jen na sny, které vizuálně zachytil v podobě skic. Podle snových záznamů je patrné, že některé sny nebo jejich motivy často opakovaly (Sny o hadu).

Mezi jednu z jeho nočních můr patří Sen o tetovaných nemluvnatech, který Štýrský popisuje takto: „*Já a Honzl jsme přivázáni k tyčím nebo trámům uprostřed nějaké stodoly nebo tělocvičny. Kolem nás v jakési orgii tančí asi desetiletí až dvanáctiletí tetovaní chlapi. Jsou ozbrojeni klacky a obušky a ohrožují nás. Mezi nimi vidím nemluvnata tetovaná pornografickými obrázky.*“⁶⁶

⁶³ BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-3925-3. s. 228

⁶⁴ KRAUSS, Anna-Carola. *Dějiny malířství od renesance k dnešku*. Praha: Slovart, 1996. ISBN 80-858-7176-9. s. 102

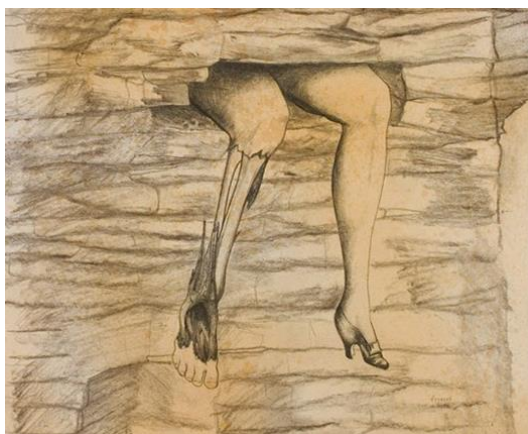
⁶⁵ ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Sny: 1925-1940 : zrození díla ze zdrojů psychických modelů polospánku, prostřednictvím věrných ilustrací snových objektů a autentických záznamů snů*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-720-3512-6. s. 112

⁶⁶ Tamtéž s. 46

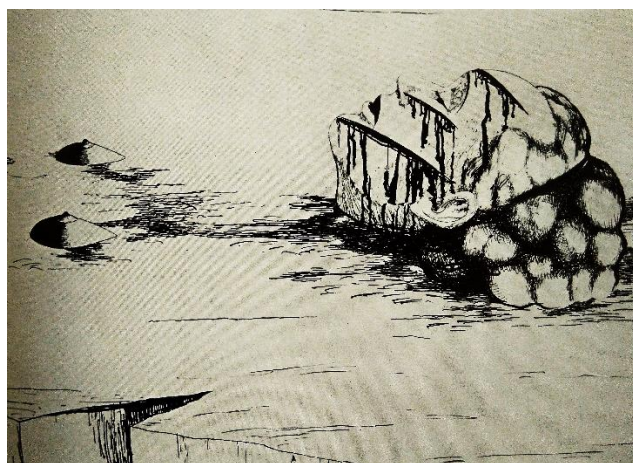

Obrázek 13. *Sen o tetovaných nemluvnátech*, 1929, kresba tužkou a pastelkami, 17, 5 × 25 cm

Dále uvedme například *Sen o opuštěném domě*, v němž Štýrský jakožto aktér snu našel ženské nohy vyčnívající ze zdi opuštěného domu nebo *Sen o dívce zamrzlé v ledu* z roku 1939, který zakreslil perem ve třech variantách. Jako poslední zmiňme *Sen o utopené ženě* taktéž z roku 1939, jejž zachytil tužkou v podobě nedokončené skici.⁶⁷ Kresby nám napovídají, že Štýrský se z celého snového děje zaměřuje spíše na klíčový moment – detail, nejčastěji symbolický objekt, ať už živý či neživý, v němž je koncentrován hlavní obsah či atmosféra snu.⁶⁸

Obrázek 14. *Sen o opuštěném domě*, 1939, tužka

Obrázek 15. *Žena zamrzlá v ledu I*, 1939, kresba perem

⁶⁷ ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Sny: 1925-1940 : zrození díla ze zdrojů psychických modelů polospánku, prostřednictvím věrných ilustrací snových objektů a autentických záznamů snů*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-720-3512-6. s. 91, 97, 101

⁶⁸ Tamtéž s. 112

Je nutné poznamenat, že tvorba surrealistů se opět poněkud liší od obrazů umělců 18. či 19. století. Konkrétně právě v kresbách Jindřicha Štýrského můžeme vidět odlišnost v samotných námětech, neboť vycházel ze svých konkrétních snů, jež vizuálně zachytil v podobě skic či drobných kreseb, které se následně pokoušel interpretovat. Musíme rovněž podotknout, že surrealistická díla i jejich symboly jsou individuální, a připouštějí tak vícero možných výkladů. Divák tak může do díla vkládat své vlastní obsahy a interpretovat je podle vlastní zkušenosti.

1. 8 Noční můry v současném výtvarném umění

Jak už bylo zmíněno, napříč historií bylo na spánek i sny pohlíženo různými způsoby v závislosti na umělecko-historickém kontextu a na dobovém vnímání samotné problematiky spánku a snění. Noční můra jakožto pojem má rovněž velmi individuální charakter, který lze uchopit mnoha způsoby. Současní umělci mají k výtvarnému vyjádření nočních můr vlastní specifickou motivaci, která většinou pochází z jejich nitra a osobních zdrojů. Kombinují techniky i média, přičemž jejich práce dosahují unikátního uměleckého výrazu, reflektujícího jejich osobnost či jisté záměry.

Jako prvního autora zmiňme Zdzisława Beksínského. Byl to polský malíř, grafik, sochař a architekt, jehož monumentální ponuré obrazy se v šedesátých letech 20. století dočkaly celosvětového uznání. Již jeho první výstava ve Varšavě v roce 1964 byla velice úspěšná a všechny jeho obrazy byly prodány. Poté své práce vystavoval v Německu, Belgii, Francii, USA i v Japonsku. Nikdy však nemaloval na zakázku, neboť tvrdil, že jej samotná myšlenka svazuje a omezuje autorskou svobodu. Mnoho jeho děl je ovlivněno atmosférou poválečné doby. Sám autor o sobě řekl, že má celý život strach ze smrti a že právě tento strach je pro něj motivací k vlastní tvorbě.⁶⁹

V počátcích své tvorby se hodně věnoval fotografování, grafice a maloval spíše abstraktní obrazy, ale po roce 1960 výrazně rozvinul svou kreslířskou techniku. V sedmdesátých a osmdesátých letech začal pracovat s olejovými barvami, přičemž právě v tomto období vytvořil svá nejznámější díla. Sám tohle své období nazval jako fantaskní. Mezi nejčastější motivy jeho děl patří postapokalyptické krajiny, kostlivci, deformované postavy, vše namalováno s opravdovou precizností, hloubkou a detailem. Scény na obrazech

⁶⁹ Zdzisław Beksinski: Děsivý osud malíře děsivých obrazů!. *EpochaPlus* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/zdzislaw-beksinski-desivy-osud-malire-desivych-obrazu/>

jsou plné rozkladu, zániku a smrti a některé prvky se objevují i ve více obrazech. Jsou to například lidské figury, kříže, chrámy, pavučiny nebo lebky. Všechny jeho obrazy jsou nabitě temnou atmosférou, která diváka pohlcuje a zanechává v něm silný dojem.

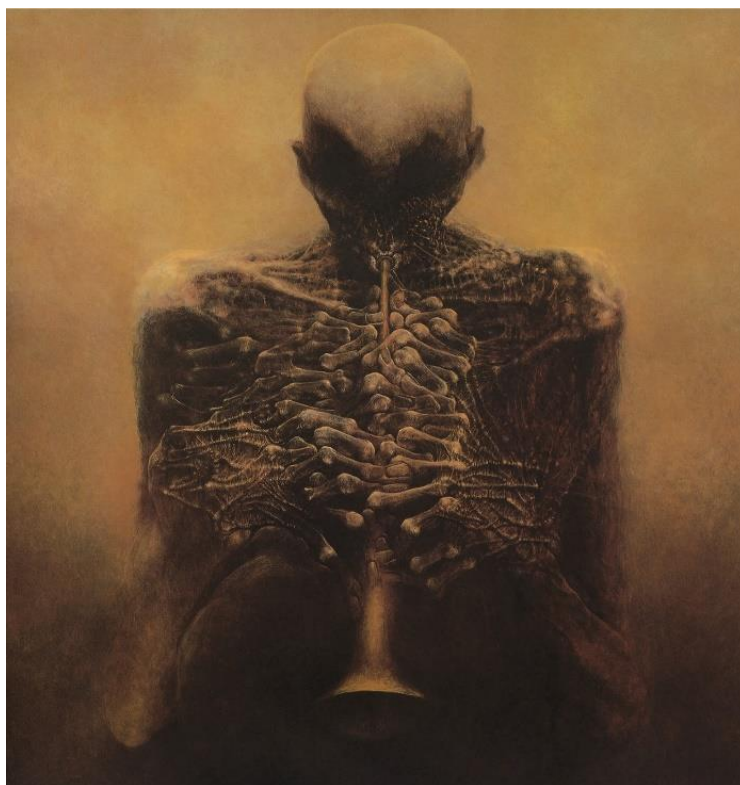
Beksiński důrazně odmítal, aby byl považován za symbolistu, surrealistu nebo byl jakkoli kategorizován. Během svého života se nikdy hlouběji nezabýval studiem dějin umění a podle svých slov se nikdy neinspiroval ostatními umělci, pouze svou fantazií a sny.⁷⁰ Sám Beksiński řekl, že si přeje, aby maloval tak, jako by fotografoval své sny.

Beksiński byl zvyklý malovat denně i dvanáct hodin a během práce vždy poslouchal klasickou hudbu, o níž tvrdil, že jej inspiruje svou schopností zprostředkovat čistý spirituální zážitek. Současně prý nenáviděl ticho. Svým dílům nedával jména a ani neznal jejich význam. Rovněž se vyhýbal jejich interpretacím. Prý pokládá za nesmyslné, aby se lidé na jeho obrazy dívali s očekáváním skrytého příběhu. Mezi divákem a obrazem má vznikat komunikace pomocí barev, struktur a tvarů, přičemž nejsou potřeba žádné příručky či vysvětlení.⁷¹

Na příkladu Zdzisława Beksińskiego můžeme vidět jasný rozdíl mezi současným pojetím nočních můr ve výtvarném umění a mezi pojetím z dob dřívějších. Sám autor vnímal obraz jako takový, jeho působení a sílu, která z něj vyzařuje a nepotřeboval k němu žádné vysvětlení. Ve srovnání s ostatními autory zabývajícími se tematikou nočních můr, mi jsou Beksińskiego výtvarné práce nejbliže, neboť na mě působí ze všech nejsilněji.

⁷⁰ Horor na malířském plátně: Zdzisław Beksiński. *Xb1* [online]. Praha: Konektor XB1, 2010, 2012 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.casopisxb1.cz/aktuality/horor-na-malirskem-platne-zdzislaw-beksinski/>

⁷¹ Tamtéž

Obrázek 16. bez názvu, olej

Obrázek 17. AA76, 1976, olej

Inspiraci ve spánku, především však v nočních můrách nachází i umělec a učitel Maxime André Taccardi, jenž momentálně žije ve Francii. Rovněž ve Francii vystudoval umění a jeho diplomová práce pojednávala o nestvůrnosti, zejména o tom, co společnost považuje za abnormální.

K vytvoření obrazů čerpá inspiraci a náměty především z vlastních nočních můr. Jeho díla jsou charakteristická expresivním rukopisem spolu s děsivými motivy plnými hrůzy, utrpení a bolesti. Jako médium Taccardi využívá vlastní krev ze zápěstí, kterou mnohdy doplňuje tuší nebo akrylovou barvou. Do svých prací tak doslova vkládá sebe sama.⁷² Sám autor prohlásil, že jeho snahou je zanechat otevřenou ránu mezi sny a skutečností. Jeho obrazy malované krví jsou tedy s touto myšlenkou úzce spojeny. Taccardi rovněž tvrdí, že účelem jeho děl není šokovat diváky. Pro Taccardiho je konečný výsledek stejně tak důležitý jako samotný proces malby, jež pokládá za jakýsi rituál a spojení mezi duchovnem a jeho smrtelným tělem.⁷³

Obrázek 18. *Shoot your Mouth*, grafit, akryl, krev
46 × 61 cm

Obrázek 19. *You live in me*, grafit, akryl, krev
46 × 61 cm

⁷² Maxime Taccardi. *Deviantart* [online]. Hollywood: Wix.com, 2000 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://priestofterror.deviantart.com>

⁷³ Maxime Taccardi (Artworks). *Facebook* [online]. Cambridge: Zuckerberg, 2004 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/MaximeTaccardiArtworks/>

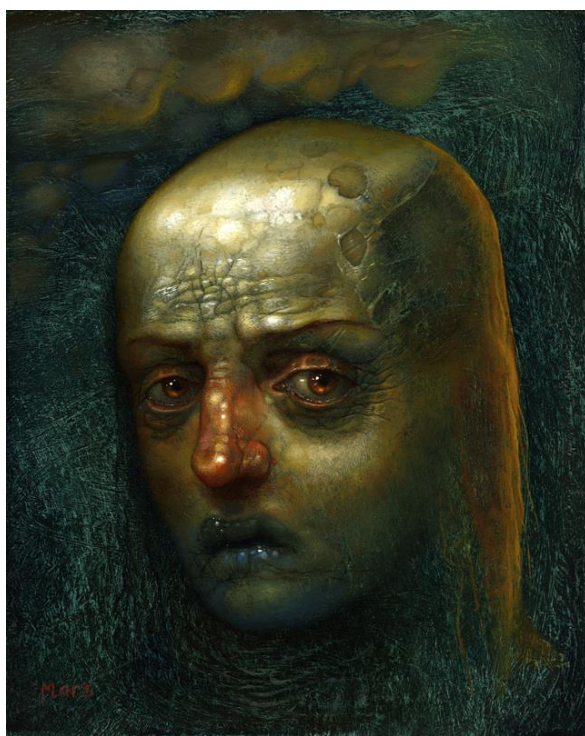
Jako další příklad uveďme tvorbu japonského umělce a ilustrátora Ryohei Hasea, jenž vytváří působivé digitální obrazy pomocí programu Adobe Photoshop. Jeho díla jsou charakteristická svými surrealisticky laděnými kompozicemi snoubícími jeho nejtemnější sny s krásou. Mezi časté motivy patří zvířata a lidská figura. Hase se podle svých slov pokouší skrze malby vyjádřit temnotu mysli, která je skličující a pochmurná a svou inspiraci nachází zejména v nočních můrách. Ryohei Hase vystudoval Tama Art University v Tokiu a své práce představil v několika skupinových výstavách v Japonsku i Americe. Rovněž získal i ocenění Asia Digital Art Award v roce 2003 a 2006.⁷⁴

Obrázek 20. *Empty hole inside of me*, 2003, digital art Obrázek 21. *Bound*, 2003, digital art

⁷⁴ Ryohei Hase [online]. Tokio, c2000-2017 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.ryoheihase.com>

V neposlední řadě si představme amerického umělce a hudebníka Chrise Marse. Jeho tvorba sestává z obrazů zachycujících strašidelné a ponuré krajiny plné podivných tvorů a individuí. Mezi nejčastější média, která využívá, patří olejové pastely nebo akrylové barvy. Většina jeho prací je inspirována jeho starším bratrem, jenž od dětství trpí schizofrenií. Mars se tak skrze své malby pokouší pochopit jeho nemocí ovládaný svět, vyjádřit jej pomocí štětce a následně nechává diváka, aby se do obrazů vcítil. Mars říká, že podstatou jeho prací je nahlédnutí pod povrch skutečnosti a hledání pravé podstaty krásy, která se nachází mimo tvar. Mars poukazuje na svět, ve kterém andělé mohou být zaměněni za monstra a monstra zaměněna za hrdiny.⁷⁵ Jeho práce tak reflektují předsudky a stigmatizaci nemocného, se kterou se potýká a již musí čelit.

Obrázek 22. *The Weight Of Devotion*, 2015, olej

Obrázek 23. *Hanford # 6*, 2013, olej

⁷⁵ *Chris Mars publishing* [online]. Chris Mars Publishing [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.chrismarspublishing.com>

Jako poslední příklad zmiňme ještě práce dvou polských autorů a to Grzegorze Kmina a umělce, jenž vystupuje pod pseudonymem Peterio. Oba tyto malíře spojuje jejich záliba v surrealistických, temně laděných kompozicích a za svůj vzor oba považují taktéž polského malíře Zdzisława Beksinského, jehož obrazy jim jsou inspirací pro vlastní tvorbu.⁷⁶

Obrázek 24. Grzegorz Kmína, *Plague 2*

Obrázek 25. Peterio, *bez názvu 42*

⁷⁶ Peterio. *Deviantart* [online]. Hollywood, 2000 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://peterio.deviantart.com>

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala na základě osobní zkušenosti, neboť jsem se chtěla zabývat něčím, co se mě hluboce dotýká a co je mi blízké. Přemýšlela jsem nad všemožnými osobními tématy, která na mě působí ať už po emocionální či duševní stránce, a proto jsem si vybrala právě téma nočních můr, i když se nejedná o nikterak pozitivní či radostný námět.

Zlé sny mne tížily již od raného dětství a mohu říci, že vždy měly velmi silný emocionální náboj, který následně ovlivňoval mé psychické rozpoložení i několik hodin po probuzení. Rovněž jsou mé sny, zejména však noční můry velice živé a jejich děsivost a silné působení je dáno především tím, že jsou během snění nerozeznatelné od reality. Nemají tedy většinou bizarní či nelogický charakter, jak je tomu například u mých obvyklých snů.

S nočními můrami se potýkám do současnosti, avšak nikdy jsem se nepokusila využít jejich potenciál ve výtvarném umění, konkrétně v nějaké formě výtvarného sebevyjádření, a proto jsem se rozhodla vybrat si tento námět pro svou bakalářskou práci. Při práci na obrazech či na skicách jsem tak byla donucena nad nimi více přemýšlet a nechat je na sebe cíleně působit, což mě dovedlo i k novým náhledům na celou skutečnost. Mohla jsem se tak na celou problematiku podívat s větším odstupem.

Na nočních můrách mě také vždy fascinovala i jejich síla, která se vyrovná například účinku vyvolaném při poslechu hudby. Svým způsobem na mne vždy výrazně působily i obrazy romantických či symbolistních umělců a jejich alegorické výjevy plné melancholie, smutku, ale i beznaděje a bolesti. Ve všech jsem nalézala jakousi temnou krásu a zranitelnost, velmi podobnou té, již cítím při vnímání obrazů s tematikou nočních můr. Podle mého názoru díla s podobnou tematikou mají větší emocionální náboj než ta, jež jsou laděna do pozitivních rovin, a na diváka tím pádem působí silněji. Noční můry mi jako fenomén rovněž imponují z toho důvodu, že reflektují psychiku člověka a zprostředkovávají čisté impulsy bez vědomého zásahu vůle či kontroly, a poskytují tak surový a upřímný materiál.

Jak jsem již uvedla, mé sny jsou výrazně emočně zabarvené a rovněž mají velmi živý charakter, a proto jsem se rozhodla své noční můry vyjádřit spíše na psychologické bázi založené především na pocitech, které ve mně vyvolávají. Proto tedy mým cílem není zachycení konkrétních nočních můr, jejich děje či konkrétní podoby, ale samotného emocionálního prožitku. Ve svých obrazech jsem se pokoušela zachytit obecně charakter

noční můry, psychické napětí, strach, nejistotu, pocit bezmocnosti a bezvýchodnosti situace, a její typickou temnou atmosféru.

Rovněž musím zdůraznit, že jsem své výsledné práce či skici vytvářela kdykoli během dne nezávisle na výskytu nočních můr, neboť mým cílem nebylo zakreslení mých pocitů bezprostředně po probuzení nebo pod vlivem emocí způsobených zlými sny. Současně si myslím, že by tato metoda byla časově i organizačně velmi náročná a celý proces by omezoval pro mě přirozený průběh tvorby. Veškerá má práce tak vycházela především ze vzpomínek, které ale nepovažuji za méněcenný materiál, možná spíše naopak, neboť jsem se mohla nad svými sny i nad jejich obsahy zamyslet.

2. 1 Tvorba skic

Většině mých finálních obrazů předcházela malá skica o formátu 21 × 29, 7 cm, která sloužila především k zakreslení konkrétního námětu a orientační volbě kompozice. Všechny skici jsem rovněž vytvořila pouze v jediné variantě, kterou jsem pak podle potřeby modifikovala přímo na papíře. Některé výsledné obrazy jsem kreslila i bez předchozího promyšlení či navržení, a pracovala jsem tak intuitivně rovnou na větším formátu. Vždy tedy záleželo na tom, co mne v tu chvíli napadlo a na mém momentálním rozpoložení. Někdy jsem vytvořila jen skicu, jindy jsem začala pracovat, jak se říká „naostro“.

Mezi nejčastější motivy, které jsem využívala, patří jednoznačně lidská figura. Myslím si, že s nočními můrami respektive obecně s lidskou psychikou je tělo po více stránkách úzce spjato a právě to se promítlo do mých návrhů. Skici jsem vytvářela nejčastěji pomocí kombinace přírodního uhlí a černé propisky nebo pak také pomocí tužky či tuše. Tuší jsem vytvářela tmavé plochy, stíny, nebo jsem ji rozfoukávala do předem nerozmyšlených obrazců, které doplňovaly kresbu tužkou.

Konkrétní skici, které jsem se pak následně rozhodla zvětšit, jsem vybírala podle toho, jakým dojmem na mne působily a jakou měly sílu. U většiny obrazů byl pak výsledný dojem ještě umocněný větším formátem.

Obrázek 26. Pokoj, uhl, černá propisovací tužka

Obrázek 27. Dlaně, uhl

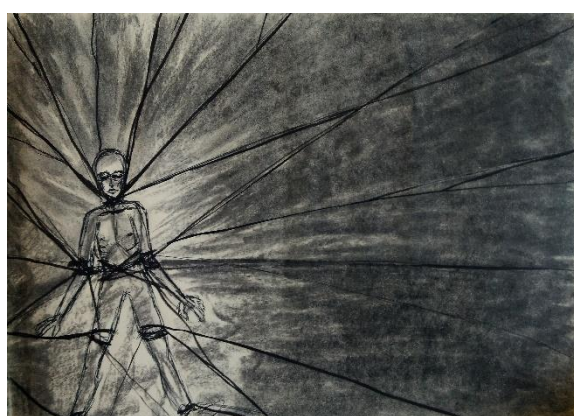
Obrázek 28. Zrcadlo, uhl, černá propisovací tužka

Obrázek 29. Pád, uhl, černá propisovací tužka

Obrázek 30. Had, uhl, černá propisovací tužka

Obrázek 31. Svázaný, uhl, černá propisovací tužka

2. 2 Volba výrazových prostředků

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila formát 84,1 × 59,4 cm a použila jsem obyčejný bílý karton o gramáži 180 g/m². Samotná volba formátu byla téměř jednoznačná hned z několika důvodů. Velké formáty mi příliš nevyhovují, neboť je má práce s nimi nejistá, patrně z nedostatku zkušeností a současně jsem však potřebovala takovou velikost, která by výsledným pracím umožnila maximální možný efekt.

Samotnou techniku i použitá média výsledných obrazů jsem zvolila až v průběhu práce během testování. Rozhodovala jsem se, zdali mám do obrazů zakomponovat i barvy, nebo je ponechat černobílé. Zpočátku jsem tedy využívala kombinaci přírodního uhlí, tuše, grafitu, bílé a zlaté akrylové barvy, ale výsledek nesplnil má očekávání, neboť ve mně samotné obrazy nevyvolávaly požadované emoce, a proto jsem se rozhodla jen pro klasický černý uhlí. Ten mne zaujal svými vlastnostmi, ať už technickými nebo čistě vizuálními. Jeho charakter tak dokázal nejlépe obsáhnout povahu mých kreseb, a vyjádřit tak veškeré pocity, napětí a ponurou atmosféru, o niž jsem usilovala.

Uhlí se jako kreslicí prostředek využíval již v pravěku v jeskynních malbách a díky svým vlastnostem dodnes patří mezi oblíbená kreslířská média. Uhlí je charakteristický velmi výraznou sytou a tmavou stopou, ale lze s ním zachytit i jemné stíny. Je možné jej roztírat za sucha i za mokra, a tvořit tak jemné přechody, neboť tolik neulpívá na podkladu. Dále jej lze využít k zachycení detailů či ke stínování.⁷⁷ Uhlí jsem využívala jak pro zachycení čistých linií, tak ke šrafování i rozmazávání. Kromě samotného uhlí jsem k dotváření kresby používala i štětec a prsty.

Uhlí jsem si tedy vybrala nejen pro jeho kreslířskou variabilitu, ale i pro silný expresivní výraz, který mimo jiné umožňuje zakrýt technické nedokonalosti kresby. Pro svou práci jsem pak využívala uhly různých tvrdostí – tedy uhly přírodní i umělé lisované. Pro nejtemnější plochy jsem použila tvrdší uhlí a pro jemnější stínování uhlí měkčí.

Snad jediným nedostatkem tohoto média je případné nežádoucí rozmazání při manipulaci s obrazy, kterému však lze částečně předejít použitím fixativu.

⁷⁷ BALEKA, Jan, HRDLÍČKA, Josef, ed. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5. s. 373

Obrázek 32. *Noční můra - návrh, uhl, grafit, tuš, akryl, 84,1 × 59,4 cm*

2. 3 Finální kresby

Pro svou bakalářskou práci jsem nakonec vybrala šest finálních prací, které mi přišly nejuvstíznější a nejsilnější, všechny ve formátu 84,1 × 59,4 cm. Již od samotného počátku práce jsem chtěla vytvořit právě šest kreseb, ale konečné rozhodnutí jsem si ponechala až na okamžik, kdy uvidím všechny obrazy vedle sebe, a budu tak moci vnímat jejich vzájemné působení jeden na druhý, ale i na mne samotnou.

Celý cyklus děl jsem se pokusila vypracovat tak, aby tvořil určitý kompaktní celek a aby se divák nesoustředil jen na jednotlivé obrazy jakožto samostatné práce. Mým cílem bylo, aby je vnímal jako celistvý soubor působící určitým dojmem, který jsem se pokoušela vyvolat a aby si v celé práci mohl vybrat to, co je mu nejbližší. Každý obraz lze interpretovat několika způsoby, neboť podobně jako u surrealistických děl jsou jejich symboly i možné

výklady individuální. Divák může do díla vkládat své vlastní obsahy a interpretovat je podle vlastní zkušenosti.

Obrázek 33. (1) *Had*, 2018, uhlí, 84, 1 × 59, 4 cm

Obrázek 34. (2) Noční můra I, 2018, uhl, 84, 1 × 59, 4 cm

Obrázek 35. (3) Havrani, 2018, uhl, 84, 1 × 59, 4 cm

Obrázek 36. (4) *Noční můra II*, 2018, uhl, 84, 1 × 59, 4 cm

Obrázek 37. (5) Pokoj, 2018, uhl, 84, 1 × 59, 4 cm

Obrázek 38. (6) Pád, 2018, uhl, 84, 1 × 59, 4 cm

ZÁVĚR

Spánek, snění, ale i samotné noční můry jsou neodmyslitelnou součástí lidského života z hlediska biologického, psychologického, ale i výtvarného. Lidé se již od dob starověku zabývali podstatou spánku i snění, jejich významem a rovněž i jejich ztvárněním ve výtvarném umění. Již od nepaměti sny i noční můry inspirují umělce mnoha směrů i kultur až do současnosti, kdy individuální umělecká vyjádření nabývají mnoha podob.

Ztvárnění nočních můr, ale i samotný náhled na tento fenomén se v průběhu historie měnil s dobovým vnímáním i kulturními výrazovými prostředky a samotní umělci čerpali náměty z mnoha inspiračních zdrojů. Do 16. století byla hlavním inspiračním zdrojem bible a biblické náměty, avšak v období romantismu či symbolismu umělci vycházeli především ze subjektivních zdrojů – z vlastních snů a nočních můr, jejichž znázornění bylo často spíše jakousi metaforou pro hrůzy ze světa bdělých, jakými jsou například válečné konflikty nebo osobní traumata, se kterými se umělci pokoušeli vyrovnat skrze umělecké vyjádření. K velkému skoku v oblasti chápání spánku a snění došlo na počátku 20. století skrze teorie snění Sigmunda Freuda nebo Carla G. Junga, jejichž interpretace snů ovlivnily tvorbu umělců surrealismu. Nově se tak objevuje zachycení konkrétních snů i jejich bizarní a nelogické podstaty reflektující lidské nevědomí. V současné době je zobrazování nočních můr velmi rozmanité, často propojující trendy předchozích uměleckých období i pojetí snů samotných.

Tato bakalářská práce mne velmi obohatila po mnoha stránkách, neboť jsem se zabývala biologickou podstatou snu, která je neodlučitelná od té psychologické, ale i výtvarné. Takto jsem měla možnost věnovat se dané problematice provázaně v širším kontextu zasahujícího do více oborů, a získala jsem tím komplexnější náhled, který považuji za důležitý. Při vyhledávání informací jsem rovněž našla mnoho výtvarných autorů, jejichž tvorbu jsem neznala vůbec nebo jen velmi obecně, díky čemuž jsem si rozšířila své znalosti v oblasti výtvarného umění, ale i umělecko-historického kontextu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8640-3.

BALEKA, Jan, HRDLIČKA, Josef, ed. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.

BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-3925-3.

ČERNOUŠEK, Michal. *Sigmund Freud, dobyvatel nevědomí*. Praha: Paseka, 1996. Historická paměť. ISBN 80-718-5082-9.

DIECKMANN, Hans. *Sny jako řeč duše: hlubinněpsychologický výklad snů*. Praha: Portál, 2004. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8858-9.

EDITED BY NORTHROP FRYE. *Selected poetry and prose of William Blake*. New York: Modern Library, 1953. ISBN 03-943-0986-3.

FREUD, Sigmund. *Výklad snů*. Vyd. 2., upr. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1994. ISBN 80-901-9160-6.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Výbor z díla*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-858-8016-4.

KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1716-3.

KRAUSS, Anna-Carola. *Dějiny malířství od renesance k dnešku*. Praha: Slovart, 1996. ISBN 80-858-7176-9.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění: vědecké poznatky a jejich psychoterapeutické využití*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-1499-3.

PONDĚLÍČEK, Ivo. *Fantaskní umění, jeho vývoj a souvislosti*. 2., dopl. vyd. Praha: Vodnář, c2002. ISBN 80-862-2638-7.

STARÝ, Jiří a Josef HRDLIČKA, ed. *Spánek a sny*. Praha, 2008. ISBN ISBN978-80-87054-12-3.

ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Sny: 1925-1940 : zrození díla ze zdrojů psychických modelů polospánku, prostřednictvím věrných ilustrací snových objektů a autentických záznamů snů*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-720-3512-6.

- Aspius. *Deviantart* [online]. Hollywood, 2000 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://aspius.deviantart.com>
- Chris Mars publishing [online]. Chris Mars Publishing [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.chrismarspublishing.com>
- Fantastic, deadpan & deadly. *The New York review of books* [online]. c1963-2018 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.nybooks.com/articles/2012/04/26/fantastic-deadpan-deadly/>
- Francisco Goya. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=442
- Henry Fuseli. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=928
- Horor na malířském plátně: Zdzisław Beksiński. *Xb1* [online]. Praha: Konektor XB1, 2010, 2012 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.casopisxb1.cz/aktuality/horor-na-malirskem-platne-zdzislaw-beksinski/>
- Hypnos (bůh). *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Hypnos_\(bůh\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hypnos_(bůh))
- Maxime Taccardi (Artworks). *Facebook* [online]. Cambridge: Zuckerberg, 2004 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/MaximeTaccardiArtworks/>
- Maxime Taccardi. *Deviantart* [online]. Hollywood: Wix.com, 2000 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://priestofterror.deviantart.com>
- Odilon Redon. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=618
- Odilon Redon, mistr pastelu a introspekce. *Nota nebe* [online]. Praha [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <http://notanebe.cz/2015/11/odilon-redon-mistr-pastelu-a-introspekce/>
- Peterio. *Deviantart* [online]. Hollywood, 2000 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://peterio.deviantart.com>
- Ryohei Hase [online]. Tokio, c2000-2017 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.ryoheihase.com>
- The Art of Dreams. *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-art-of-dreams/>
- This Artist Uses His Own Blood to Paint His Nightmares. *Postize* [online]. Methodize Media, 2017 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.postize.com/blood-paint-nightmares>
- When nightmares in art were all the horrorifying rage. *Hyperallergic* [online]. c2018 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <https://hyperallergic.com/80970/when-nightmares-in-art-were-all-the-horrorifying-rage/>
- The Whims (1799) and The Follies (1815–23) of Francisco Goya. *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-whims-1799-and-the-follies-1815-23-of-francisco-goya/>
- William Blake. *Artmuseum* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=160
- Zdzisław Beksiński. *DarkArt* [online]. Dezzain Studio, 2013 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.darkart.cz/?page_id=249
- Zdzisław Beksiński: Děsivý osud malíře děsivých obrazů!. *EpochaPlus* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/zdzislaw-beksinski-desivy-osud-malire-desivych-obrazu/>

ZDROJE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Obrázek č. 1 Jákobův sen. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adam_Elsheimer_-_Jacob%27s_Dream_-_WGA7493.jpg

Obrázek č. 2 The Nightmare. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:John_Henry_Fuseli_-_The_Nightmare.JPG

Obrázek č. 3 Francisco Goya: Los caprichos n° 64. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/378795018630956405/>

Obrázek č. 4 The Sleep of Reason Produces Monsters, Goya. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/182818066093641506/>

Obrázek č. 5 Nada. Ello Dirà. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/303218987405301269/>

Obrázek č. 6 Plik:Atropos o Las Parcas. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Atropos_o_Las_Parcas.jpg

Obrázek č. 7 Job's Evil Dreams. In: *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-art-of-dreams/>

Obrázek č. 8 The Nightmare. In: *The Public Domain Review* [online]. 2011 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <https://publicdomainreview.org/collections/the-art-of-dreams/>

Obrázek č. 9 Daumier - Pferdefleisch ist gesund und bekömmlich - 1856. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Daumier_-_Pferdefleisch_ist_gesund_und_bekömmlich_-_1856.jpeg

Obrázek č. 10 Fantastic, Deadpan & Deadly. *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/15762667416529780/>

Obrázek č. 11 Crying spider. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/408279522447591573/>

Obrázek č. 12 Drowned man. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/403987029052252375/>

Obrázek č. 13 Tetovaná nemluvňata. In: *Hsnm* [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://hsnm.cz/2014/03/23/jindrich-styrsky-eroticky-sen/>

Obrázek č. 14 ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Sny: 1925-1940 : zrození díla ze zdrojů psychických modelů polospánku, prostřednictvím věrných ilustrací snových objektů a autentických záznamů snů*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-720-3512-6. s. 101

Obrázek č. 15 ŠTYRSKÝ, Jindřich. *Sny: 1925-1940 : zrození díla ze zdrojů psychických modelů polospánku, prostřednictvím věrných ilustrací snových objektů a autentických záznamů snů*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-720-3512-6. s. 91

Obrázek č. 16 Zdislav Beksiński. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/325174035576072916/>

Obrázek č. 17 Zdzisław Beksiński - AA76 (olej), 1976. In: *Pinterest* [online]. 2009 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/689050811712224147/>

Obrázek č. 18 Maxime André Taccardi. In: *Horrorfreak news* [online]. Horror Freaks News, 2016 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://horrorfreaknews.com/maxime-andre-taccardi-bleeds-art>

Obrázek č. 19 Maxime André Taccardi. In: *Horrorfreak news* [online]. Horror Freaks News, 2016 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://horrorfreaknews.com/maxime-andre-taccardi-bleeds-art>

Obrázek č. 20 Empty hole inside of me. In: *Ryohei Hase* [online]. Tokio, c2000-2017 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.ryoheihase.com/images2/page/melanchory.html>

Obrázek č. 21 Bound. In: *Ryohei Hase* [online]. Tokio, c2000-2017 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.ryoheihase.com/images2/page/melanchory.html>

Obrázek č. 22 The Weight Of Devotion. In: *Chris Mars publishing* [online]. [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.chrismarspublishing.com>

Obrázek č. 23 Hanford # 6. In: *Chris Mars publishing* [online]. [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.chrismarspublishing.com>

Obrázek č. 24 Untitled 41. In: *Deviantart* [online]. Holywood, 2000 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://peterio.deviantart.com/art/untitled-41-173052990>

Obrázek č. 25 Plague 2. In: *Deviantart* [online]. Holywood, 2000 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: <https://aspius.deviantart.com/art/PLAGUE-2-144518024>

Obrázek č. 26-38 vlastní fotografie

Anotace

Jméno a příjmení:	Nikola Kupková
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Doc. Petr Jochmann
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Pod křídly smrtihlava
Název v angličtině:	Under the death's head's wings
Anotace:	Bakalářská práce je zaměřena na tematiku spánku, snění a nočních můr a jejich zobrazování ve výtvarném umění. Celá práce sestává ze dvou částí. V teoretické části se zabývám vývojem zobrazování snů a nočních můr od starověku po současnost. V praktické části jsem vypracovala soubor kreseb uhlím.
Klíčová slova:	Spánek, snění, noční můry ve výtvarném umění
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is focused on the themes of sleep, dreaming, and nightmares and their depiction in visual art. The thesis consists of two parts. In the theoretical part I concern myself with the development of depictions of dreams from antiquity to the present. In the practical part I have created a collection of charcoal drawings.
Klíčová slova v angličtině:	Sleep, dreaming, art of nightmares
Přílohy k práci:	CD ROM
Rozsah stran:	49
Jazyk práce:	Čeština